

SHAXS KAMOLOTIGA TARBIYANING TA'SIRI.

Xolmurodova Gulnora Ilhomovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim kafedrası

“Maktabgacha ta'lim yo'nalishi” 2- bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqola shaxs kamolotiga tarbiyaning ta'siri bilan bog'liq masalalarni tahlil qiladi. Shaxsning rivojlanishi va kamolotiga oila, ta'lim tizimi, jamiyat va madaniyat ta'sir o'tkazishi haqida so'z boradi. Tarbiyaning shaxsiyatni shakllantirishdagi o'rni, uning psixologik va ijtimoiy fazilatlar bilan bog'liqligi, hamda o'quvchilarning ma'naviy va axloqiy rivojlanishiga qanchalik hissa qo'shishini o'rganadi. Maqolada tarbiya jarayonida ta'lim muassasalarining, oila va jamiyatning orni hamda shaxsning ichki motivatsiyasi ta'siri haqida ham fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *tarbiya, pedagogika, psixologiya, oila, ta'lim, fazilatlar, axloqiy, malaka va ko'nikma, yasash, applikatsiya, ko'rish-yasash, harakatli o'yinlar.*

Yosh avlodni har tomonlama yetuk shaxs qilib tarbiyalash jamiyat ehtiyojlaridan kelib chiqadigan ob'yektiv zaruratdir. Aqliy tarbiya ijtimoiy tarbiyaning eng muhim jihatlaridan biri hisoblanadi. Aqliy tarbiya bu aqlni rivojlantirish maqsadida yosh avlodga muntazam va maqsad asosida pedagogik ta'sir ko'rsatishidir. Demak, aql keng ma'noda sezish va idrok etishdan boshlab to tafakkur va xayolni o'z ichiga oladigan bilish jarayonlari yig'indisi bo'lib, u yosh avlodning insoniyat to'plagan bilimlar, ko'nikma va malakalar, me'yorlar, qoidalar va boshqalarda ro'y beradi. Bu holat kattalar tomonidan amalga oshiriladi va bolalarning aqliy rivojlanishini ta'minlovchi xilma-xil vositalar, metodlarni, keraqli shart-sharoitlarni yaratishni o'z ichiga oladi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni aqliy tarbiyalash bolalarning fikrlash faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan kattalarning ma'lum maqsad asosidagi ta'sir etishdir. U bolalarga tevarak-atrofdagi olam haqida bilimlar berishni, ularni tizimlashtirishni, bolalarda bilishga qiziqish uyg'otish, aqliy malaka va ko'nikmalarni tarkib toptirishni, bilim qobiliyatlarini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni maktabga tayyorlashda aqliy tarbiyaning roli, ayniqsa, kattadir. Chunki

aql his-tuyg'ular va idrok etishdan tortib, fikrlash va tasavvur etishgacha bo'lgan jarayonlar yig'indisidir. Aqliy rivojlanish fikrning kengligida voqealarni har xil bog'lanishlarda, munosabatlarda ko'ra bilish, umumiyashtirish qobiliyatida namoyon bo'ladi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanishi faoliyat jarayonida, dastlab muomalada bo'lish, narsalar bilan bajariladigan faoliyat natijasida, keyin esa o'quv, mehnat, samarali faoliyatlar: rasm chizish, loy va plastilindan buyumlar yasash, applikasiya, ko'rish-yasash jarayonida amalga oshirib boriladi. Bolaning aqliy rivojlanishga ta'lim va tarbiya samarali ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga aqliy tarbiya berishni to'g'ri tashkil etish uchun ularning aqliy rivojlanish qonuniyatlari va imkoniyatlarini bilish kerak. Aqliy tarbiyaning vazifasi uning mazmuni, metodi va tashkil etilishiga qarab belgilanadi.

Pedagogika va psixologiya fani aqliy tarbiya berish vazifalarini samarali hal etishda, bir tomondan, bolaning imkoniyatlaridan unumli foydalanish, ikkinchi tomondan, bola organizmning umumiy charchashiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan ortiqcha toliqtirish bo'lmasligi yo'llarini topish uchun maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning aqliy rivojlanishi qonuniyatlari va imkoniyatlarini o'rganish bilan shug'ullanadi. Keyingi yillarda olib borilgan psixologikpedagogik tadqiqotlarning natijalari maktabgacha tarbiya yoshi davrida bolalarning aqliy rivojlanishida juda katta imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatdi.

Bularning hammasi maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga beriladigan bilim, malaka va ko'nikmalar mazmunini yanada chuqurlashtirish, hajmini kengaytirish maqsadga muvofiq ekanligidan dalolatdir. Maktabgacha tarbiya yoshining oxiriga kelib, bolalar tevarak-atrof to'g'risida kattagina hajmdagi eng oddiy bilim va tushunchalarga ega bo'ladilar, asosiy fikrlash jarayonlarini egallab oladilar. Faqat yaxshi tashkil etilgan faoliyat jarayonidagina to'laqonli aqliy rivojlanish ro'y beradi, shuning uchun o'qituvchi va tarbiyachilarning asosiy vazifasibolaga muayyan maqsadni ko'zlab tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish uchun kerakli sharoit yaratishdir.

Bola har doim buyumlar hamda hodisalar orasida bo'ladi. Bola doimo biror narsa bilan tanishadi, nimanidir bilib oladi, ushlab ko'radi, hidlaydi, tortib ko'radi, nimagadir quloq solidi. Shu tariqa dunyoni bilib oladi. Tevarak atrofdagi buyumlar, tabiat bolaning sezgi organlari-analizatorlariga ta'sir etadi va sezgi hosil qiladi. Sezgi bolalarga buyumlarning ayrim xossalarini: sovuq-issiq, g'adir-budur, silliq-yaltiroq, xushbo'y ni bilim olishga

yordam beradi. Bola sezgi organlari yordamida tevarak-atrofdagi narsalar to'g'risida bilim, tajriba to'plab boradi.

Ta'lim usullari-bu pedagog professional ravishda egalik qilishi shart bo'lgan o'quv jarayonining muhim va juda murakkab tarkibiy qismlari. Pedagogikadagi ko'plab tushunchalar singari ta'lim va tarbiya usullari ham turli yo'llar bilan shakllantirilgan. Biz bir nechta 99 misollarni keltiramiz (bu olimlarning fikri, turli vaqtlarda nashr etilgan pedagogika darsliklarning mualliflari). G.I.Shukina: Ta'lim usullari-bu bolaning ongiga, xulq atvoriga, ularda zarur fazilatlarni shakllantirishga, o'z tajribalarini foydali faoliyat va xilma-xil munosabatlar bilan boyitishga maqsadli pedagogik ta'sir ko'rsatish usullari.

Ta'lim usullari faqat "teginish vositasi" bo'lishi mumkin (A.S.Makarenko) agar o'qituvchi ularni birlashtirishning eng yaxshi variantini to'g'ri topsa, agar u bolalarning rivojlanish darajasi va tarbiyasi, ularning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, intilishlarini hisobga olsa. Ta'lim usullarini tanlashda bolalarning xulq-atvori va faoliyatining sabablarini bilish ayniqsa muhimdir. Bu yerda bolalarni oddiy kuzatish yetarli emas, maxsus diagnostika usullari kerak bo'ladi. Turli pedagogik vaziyatlarda ta'lim usullari doimo o'zgarib turishi kerak, bunda ta'lim jarayoniga professional va ijobiy yondashuv namoyon bo'ladi.

Ilmiy tadqiqotlarning ko'rsatishicha, maktabgacha tarbiya yoshida yetakchi bo'ladigan o'yin faoliyatida maktabgacha yoshdagi bolaning ijtimoiy, bilish faolligi rivojlanadi. Tarbiyachilar rahbarligidagi o'yinlar chog'ida bolalar turli harakat usullarini, buyumlar, ularning xususiyatlari va belgilari to'g'risidagi bilimlarni o'zlashtiradilar. Bolalar makon, vaqt munosabatlarini, o'xshashlikka va bir xillikka oid aloqalarni anglab yetadilar, tushunchalarni egallaydilar.

Harakatli o'yinlar harakatlarning rivojlanishiga, makonda yo'lyo'riq topishga yordam beradi. Birgalikdagi o'yinlarda bolalar odamlar o'rtasidagi munosabatlarni, harakatlarni muvofiqlashtirishning ahamiyatini anglab yetadilar va o'zlashtiradilar, atrofdagi narsalar to'g'risidagi tasavvurlarini kengaytiradilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. "Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi" mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. – T.: "O'zbekiston", 2017.

2.Sh.M Mirziyoyev Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. –T.: “O‘zbekiston”. – 2017.

3.Sh.M Mirziyoyev Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz.– T.:“O‘zbekiston”, 2017.

4.Sh. M. Mirziyoyev 7 fevral 2017 yil kuni “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947 sonli farmoni.

5.Sh.M Mirziyoyevning “2017-2021-yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. T.: -2016y. 29-dekabr

6.O‘zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O‘RQ-637-son. “Ta’lim .to‘g‘risida”gi.23.09.2020.